

پوهنتون اسلام
پوهنځی شرعيات و قانون
برنامه ماستري فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معمیت امور علمی

احکام خرید و فروش مروجہ غلات و میوہا و تطبیقات معاصرآن از دید گاہ فقہ اسلامی (رسالہ ماستری)

محصل: «نباء الحق» بلېغ

استاد رهنما: دکتور محمد یونس «ابراهیمی»

سال: ۱۴۰۲ هـ . ش ۱۴۴۵ هـ ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت امور علمی

احکام خرید و فروش مروجہ غلات و میوہا و تطبیقات معاصران از دید گاہ فقہ اسلامی

(رسالہ ماستری)

محصل: ضیاء الحق "بلیغ"

استاد رہنما: دکتور محمد یونس "ابراہیمی"

سال: 1402ھ. ش - 1445ھ. ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

د پیاوړتیا د فقه و قانون

بورډ ماستري

تصديق نامه

محترم ضياء الحق ولد جمعه خان: ID: 779-1400-SH-MSF محصل دور نهم فقه و قانون که رساله
ماستري خویش را زیر عنوان: احکام خرید و فروش مروجہ غلات و میوه ها و تطبیقات معاصر آن از دیدگاه فقه اسلامی
به روز پنجشنبه ۱۳۰۲/۱۲/۲۴ تاریخ ۱۴۰۲ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس
بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۰ (نمره به عدد) نمره یونیس (نمره به حروف) گردید، موفقیت
شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور محمد اسماعیل لیبیل بلخی	عضو هیات	
۲	دکتور محمد اکبر زاهد	عضو هیات	
۳	دکتور محمد یونس ابراهیمی	استاد رهنما و رئیس جنسه	

معاون علمی

امر بورډ ماستري

خلاصه

شریعت اسلامی متضمن رعایت مصلحت های زندگی فردی و اجتماعی میباشد، و یک بخش بزرگی مصالح حیاتی انسانها از طریق داد، ستد های مالی به ویژه در محصولات زراعتی مربوط میشود درک احکام شرعی مربوط به غلات، نیاز فردی و اجتماعی انسان ها را در یک محیط زنده گی بوده و از ضروریات مهم بحساب میآید، موضوع تحقیق بنده که: «احکام خرید و فروش مروجه غلات و میوه ها و تطبیقات معاصر آن ازدیدگاه فقه اسلامی» است به غرض تحقیق و بررسی احکام شرعی خرید فروش غلات بریک مقدمه و سه فصل ترتیب شده است، در فصل اول مفهوم بیع، مشروعیت، عقود مالی، ارکان و انواع و آثار مرتبه بر بیع و در فصل دوم احکام خرید فروش محصولات خوراکی و در فصل سوم احکام خرید و فروش میوه ها، بررسی میشود و موضوع با نتیجه گیری و تهیه فهرست ها پایان می یابد.

هدف محوری در موضوع: بیان احکام خرید فروش غلات و محصولات زراعتی اعم از حبوبات و میوه ها بوده است.

نتایج بدست آمده از تحقیق:

- شریعت اسلامی مصالح حیاتی انسانها را در تعاملات مالی رعایت کرده است و در باب دادستد های مالی ضوابط و مقرراتی را وضع نموده است.

- یگانه وسیله رفع ضرورت های زندگی عقد بیع در تعاملات و نیازمندی های بشری بوده است.

- غله (محصولات) زراعتی از مهمترین مواد خوراکی بوده و انسانها از طریق خرید فروش غله های مورد نیاز خود بدست آورده میتوانند.

- شریعت به غرض تسهیل خرید فروش غلات ضوابط و مقرره های را وضع نموده است.

- رسیده گی به نیاز های جامعه در آگاهی از احکام شرعی در همه بخش های زندگی بوده است.

موضوع به صورت نظری و رعایت شیوه تحقیقی در منابع فقهی جستجو شده است.

اهمیت موضوع بحث در این است که عقد بیع یگانه وسیله برای رفع نیاز های بشری بوده و سایر تعاملات زندگی انسان ها را شامل میشود.

- میوه ها و حبوبات از محصولات زراعتی بوده فقه اسلامی احکام خاصی را برای داد، ستد های آن وضع نموده است.

خاتمه بحث: شامل نتایج مهم و اهداف محوری تحقیق میباشد. و موضوع با تهیه فهرست ها و معرفی مصادر و مراجع پایان یافته است.

واژه های کلیدی: احکام، بیع، غلات، میوه، تطبیقات، فقه، اسلامی.

فهرست عناوین

مقدمه ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل اول : کلیات و مفاهیم ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مبحث اول : مفهوم بیع و آنچه عقد بیع بر آن صورت میگیرد ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول : تعریف بیع در لغت و اصطلاح Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم : تعریف مال در لغت و اصطلاح Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم - مشروعیت بیع ، حکمت مشروعیت و معرفی عقود مالی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول - مشروعیت بیع Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم : حکمت مشروعیت بیع Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم - معرفی عقود مالی Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم - ارکان و عناصر تشکیل دهنده و شروط بیع ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول : ارکان بیع Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم : شروط بیع Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم : حکم لفظ ایجاب و قبول Error! Bookmark not defined.

مبحث چهارم - تقسیبات و انواع بیع و آثار مرتبه بر بیع ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول : اقسام بیع از حیث حکم Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم : اقسام بیع از حیث مبیعه (چیزی فروخته شده) Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم : اقسام بیع از حیث محدودیت و کیفیت ثمن (قیمت) Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم - ثمن و آثار مرتبه بر بیع Error! Bookmark not defined.

فصل دوم - در بیان احکام خرید و فروش مروجۃ غلات از دیدگاه فقه اسلامی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مبحث اول - تعریف غله و احکام مزارعت ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول - تعریف غله Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم - احکام متعلق به مزارعت Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم - صورت های مزارعت و احکام آن Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم - خرید و فروش غلات قبل از ظهور علایم و بعد از ظهور علایم پخته شدن ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول - حکم فروش غلات قبل از ظهور علایم Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم - حکم فروش غله بعد از ظهور علایم پختگی Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم : حکم خرید و فروش گندم و سایر غلات درخوشه آن Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم - احکام خرید و فروش غلات به جنس خود شان بعد از جدا کردن از خوشه ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول: مفهوم معامله سودی و حکم آن در غلات Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: اصناف غلات که در آن معامله سودی ص ۵۰۰ برد Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: حکم خرید و فروش جنس واحد غلات بازیداد و نقصان Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم - حکم بیع سلم در غلات Error! Bookmark not defined.

مبحث چهارم - خرید فروش مروجه غلات و تطبیقات آن در افغانستان ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول - بیوع مروجه در غلات در افغانستان Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم - تطبیقات بیوع مروجه در غلات Error! Bookmark not defined.

فصل سوم - احکام خرید و فروش مروجه میوه ها از دیدگاه فقه اسلامی و تطبیقات آن ... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مبحث اول - تعریف "ثمار" (میوه) و انواع آن ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول - تعریف "ثمار" (میوه ها) Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم - انواع میوه ها Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم - احکام خرید و فروش میوه های فصلی قبل از ظهور علایم پخته شدن ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول - تعریف ظهور علایم پختگی Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم - علت منع فروش میوه ها قبل از ظهور علایم Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم - حکم فروش میوه ها قبل از ظاهر شدن علایم آن Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم - حکم فروش میوه در صورت ظهور علایم پخته گی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول - ظهور علایم در قسمت میوه های یک درخت Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم - ظهور علایم در انواع مختلف میوه ها و حکم فروش آن Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم : احکام باغداری و خرید و فروش میوه در برابر میوه Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم : حکم سلم در خرید و فروش میوه ها Error! Bookmark not defined.

مبحث چهارم - خرید فروش مروجه میوه ها و تطبیقات آن در افغانستان ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول - بیع مروجه میوه ها در افغانستان Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم - تطبیقات بیوع مروجه افغانستان Error! Bookmark not defined.

خاتمه و نتایج بحث 7

فهرست آیات قرآن کریم ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فهرست احادیث ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فهرست اعلام ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

خاتمه و نتایج بحث

الحمد لله أولاً وآخراً وله الشكر والامتنان على ما تفضل به من النعم والعرفان.

وبعد : به فضل و توفیق خداوند متعال تحقیق روی موضوع " احکام خرید و فروش مروجہ غلات و میوہ ہا و تطبیقات معاصر آن از دیدگاه فقہ اسلامی " را تا آنجا کہ در توانم بود بہ اتمام رسانیدم ، امید است إحاطہ پسندیدہ ی روی موضوع کردہ باشم ، توقع دارم تحقیق روی موضوع یک مقدمہ خوبی برای تحقیقات بعدی در موضوعات داد ستد های مالی در باب نیاز های زندگی از دیدگاه فقہ اسلامی بودہ باشد.

از خلال بحث روی موضوع بہ مجموعہ ی از نتایج دست یافتم کہ مهمترین آنها قرار ذیل است:

1- بیع از نظر شرعی مفہوم وسیعی داشتہ ، کہ سایر نیاز مندی های بشری را شامل میگردد و ضرورت های زندگی از طریق خرید فروش بہ ویژہ مواد خوراکی کہ از محصولات زراعتی بدست میآید مرفوع میگردد.

2- حق ملکیت شخصی و سایر حقوق مدنی انسانها از طریق بیع در مطابقت بہ رهنمایی های شرعی بدست میآید لذا شریعت اسلامی تجارت و داد ستد های مالی را مشروع گردانیدہ و برای تشویق آن را عبادت خواندہ است.

2- حقوق مدنی انسانها کہ همان امتیازات معیشتی است کہ برای انسان ثابت بودہ و در بر دارندہ تصرفات و اختیارات در امور زندہ گی و مصونیت های حیاتی انسان میباشد ویگانہ راہ رسیدن بہ این حق تعاملات مالی در میان افراد و اشخاص بودہ است.

3- افراد در محیط زندہ گی اجتماعی بہ تعاملات و داد ستد های مالی و تأمین عدالت در امر زندہ گی ضرورت دارند این نیاز مندی انسان ها در شرع و قانون تضمین شدہ است کہ شخص با اتکا بہ آن مصونیت احساس نمودہ زندہ گی خود را سپری نماید.

4- یگانہ راہ برای تضمین پیوند های اجتماعی رفع نیاز مندی های افراد جامعہ بودہ و انسانها برای زیستن در یک محیط اجتماعی از طریق دادستد های مالی میتوانند نیاز مندی های خود را مرفوع ساختہ و باہم در ارتباط باشند.

5- غلہ و محصولات زراعتی از اولویت های حیاتی بشریت است زندگی بشریت در طول تاریخ متکی بہ محصولات زراعتی بودہ است ، زیرا غلہ منبع اصلی مواد خوراکی میباشد اما تمام افراد انسان مشغول زراعت

بوده نمیتواند پس انسانهای غیر زراعت پیشه میتوانند ضرورت های خوراکی شان را از طریق معامله بیع بدست بیاوند.

6- دین اسلام به ادای مکلفیت های حقوقی تأکید مینماید هرگاه در ادای حقوق وبدست آوردن آن "کوتاهی صورت بگیرد نظام زنده گی دینی ودنیوی، برهم میخورد.

7- بیع در اصطلاح فقهی عقد نامیده شده، و در انجام آن قید "تراضی" (رضایت جانبین) شرط قرار داده شده است لذا بیع یک پیوند مالی بوده که ملکیت را ثابت میکند و این پیوند با رضایت جانبین عقد حاصل شده میتواند.

8- ضرورت های معاشره وزندگی اجتماعی بدون عقد بیع رفع نمیشود و هرانسان آنچه را که در زندگی اش به آن ضرورت دارد، در حالیکه آن شی بدست انسان دیگری قرار دارد، به غیراز طریق معامله بیع به دست آورده نمیتواند.

9- مشروعیت بیع به حیث حقوق مدنی انسان با تمام انواع آن در ماتحت رعایت ضوابط شرعی میباشد؛ اگر ضوابط شرعی و مقررهای قانونی رعایت نشود ممنوعیت شرعی و قانونی به این حق ایجاد میگردد.

10- حکمت در مشروعیت داد ستد های مالی ترحم بر انسانها و تعاون بر آنان در برآورده ساختن حوایج شان میباشد.

11- صحت عقد بیع به خصوص در غلات به موجودیت معقود علیه و قابل استفاده بودن و مصونیت آن تعلق دارد، لذا شریعت اسلامی دست رس بودن، قابل استفاده شدن و مصونیت از آفات سہاوی را در دادستد غلات مهم شمرده وبه آن تأکید کرده است.

12- فقهاء در صحت انعقاد بیع پس از رضایت دو امر دیگری را که عبارت از "اختیار ورضایت" است، شرط قرار داده اند، تا زمانی که عقود مالی با اختیار طرفین عقد و رضایت آنها صورت نگیرد عقد صحت نداشته، ملکیت را در معقود علیه ثابت نمیکند.

13- اختیار در طرف عقد کننده جنبه صحت عقد ورضایت آن دو جنبه ثبوت ملکیت در معقود علیه است لذا عدم اختیار بیع را باطل و عدم رضایت بیع را فاسد میسازد.

- 14- مزارعت عقد شراکت به عوض مال و عمل بوده و از نخستین احکام تعاملات در غلات به حساب می‌رود و این تعامل دفع حاجت و نیازهای اجتماعی را جمع مینماید.
- 15- احکام شرعی دادستد غلات از ظهور علایم شروع میشود و ظهور علایم به بیرون شدن بذر از زمین آغاز میگردد و این حالت نیز شامل مراحل از قبیل "حالت شکل گیری و سرسبزی زراعت"، حالت نمو و ساقه کشیدن، و حالت گل و شکل گیری دانه ها میباشد.
- 16- مرحله دوم علایم پختگی است این حالت نیز دارای مراحل از قبیل - شیره گرفتن دانه ،سخت شدن دانه و تغییر رنگ ساقه ها در حبوبات مثل گندم ، جو و برنج از سبزی به زردی است که همین حالت ظهور علایم پختگی شناخته میشود.
- 17- خرید فروش غلات در حالت اولی ظهور علایم قطعاً ناجایز بوده است زیرا در حالت اولی غله از آفت بذری در امن میشود البته آفات دیگری تا ظهور علایم پختگی کشتزار غله را تحدید میکنند.
- 18- عدم ظهور علایم شامل همه مراحل تحدید آفات سہاوی میگردد.
- 19- اگر غله قبل از ظهور علایم پختگی قابل انتفاع باشد به شرط قطع نمودن فی الحال فروختن آن جایز بوده و قطع نمودن در حال لازم است.
- 20- اگر غلات در حالت قبل از ظهور علایم پختگی به هدف علوفه حیوانات فروخته شود به شرط قطع نمودن فی الحال جایز است .
- 21- خرید فروش غلات به جنس خود شان به غرض رفع حاجت با رعایت تساوی جایز و با تفاضل در یک جانب ربا محسوب شده است.
- 22- علت تحریم در فروش غلات به جنس خود شان قدر و جنس است، اگر در فروش غلات این دو (جنس و قدر) وجود داشته باشد تفاضل ونسبه در آن حرام میباشد.
- 23- سلم (بیع با تسلیم دان ثمن فی الحال و تأجیل در تسلیمی مسلم فیه) در غلات به نسبت رفع نیاز عاجل و مصالح حیاتی انسان ها جایز است زیرا در بدست آوردن ثمن بصورت عاجل و تأجیل در پرداخت مبیعه نیاز مندی عاجل یک شخص رفع میشود لذا این نوع معامله به خصوص در غلات و مواد خوراکی مشروع بوده است.

24- میوه ها محصولات و فراورده های درختان است که شامل انواع و اصناف مختلف بوده است نظر به اختلاف نوع و قابلیت استفاده بودن فقهاء در خرید، فروش میوه ها ضوابطی را تعیین نموده اند که با در نظر داشت همان ضوابط داد ستد در میوه ها مشروع میباشد.

25- بسیاری از میوه ها در اسنای گل دچار آفات شده از بین میروند، ظهور علایم در این موقع ریختن گل و معلوم شدن میوه و سخت شدن غوره آن است، و در این مرحله از بارور شدن درخت و موجودیت میوه اطمینان حاصل میشود،

26- عدم ظهور علایم امکان دچار شدن میوه به آفت طبیعی میباشد، و ظهور علایم با شکل گیری میوه مصونیت از آفات سہاوی نیست لذا خرید فروش میوه ها در این مرحله به هیچ وجه جواز ندارد.

27- هدف از ظهور علایم در میوه ها تغییر رنگ و قابل استفاده شدن آن است هرگاه میوه به این حالت رسید فروش آن مانع ندارد اما باقی گذاشتن در سر درخت مشغول ساختن ملک غیر است که بیع را فاسد میسازد.

28- علت شرعی ممانعت از فروش میوه ها قبل از ظهور علایم، خوف تلف شدن میوه به اثر آفات، اجتناب از خوردن مال مردم به طریق باطل، قطع نزاع و خصومت در میان مردم، مصونیت معامله از خطر و مهم بودن استفاده میوه بوده است.

و أسأل الله تعالى ان ینفعنا جمیعا بما یحب ویرضی و هو العلیم الحکیم و هو الرحمن الرحیم و هو الموفق و المستعان.

فهرست منابع

القرآن الكريم:

- 1- ابن رشد، ابو الوليد محمد بن احمد بن رشد القرطبي، (ت 595هـ . 1199م). ط (1408هـ) بداية المجتهد و نهاية المقتصد. ط. 10، 2م، دارالكتب العلمية، بيروت.
- 2- ابن عابدين، محمد امين بن عمر بن عبدالعزيز المعروف بابن عابدين الدمشقي فقيه ديار الشام وامام الحنفية، (ت 1252هـ . 836م). (1414هـ) رد المحتار على در المختار شرح تنوير الابصار. ط. 1، 12م، (تحقيق الشيخ عادل عبدالموجود و الشيخ على معوض)، دارالكتب العلمية، بيروت.
- 3- ابن عابدين محمد امين ابن عابدين ط (1415هـ)، الحاشية على الرد المحتار دارالكتب العلمية بيروت الطبع الاولى.
- 4- ابن عبدالسلام، ابو محمد عزالدين عبد العزيز بن عبد السلام بن ابي القاسم الدمشقي (ت 660هـ) ط (1432هـ) قواعد الاحكام في مصالح الانام، تحقيق محمود بن التلاميذ الشنقطي دارالمعارف بيروت
- 5- ابن العربي، ابو بكر محمد بن عبدالله اشبيلي، ط (1438هـ) تفسير احكام القرآن دارالكتب العلمية بيروت.
- 6- ابن قدامة، عبد الله بن أحمد بن قدامة المقدسي (ت 620): كتاب المغني، ط. الأولى، دار الفكر، بيروت.
- 7- ابن قدامة، شمس الدين عبدالرحمن بن احمد بن محمد المقدسي. (2009م). شرح الكبير. لبنان: دارالكتب العلمية.
- 8- ابن حزم، ابومحمد علي بن احمد بن سعد بن حزم الظاهري، (ت 456هـ) ط (1352هـ) المحلى المكتبة التجارية للطباعة والنشر، بيروت.
- 9- ابن حجر شهاب الدين ابوالفضل احمد بن علي بن محمد الكنانى، العسقلانى (1384) هـ ق التلخيص الحبير، المدينة المنورة.
- 10- ابن حجر ، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل العسقلاني الشافعي، ط (1379هـ) فتح الباري شرح صحيح البخاري الناشر: دار المعرفة - بيروت، رقم كتبه وأبوابه وأحاديثه: محمد فؤاد عبد الباقي قام بإخراجه وصححه وأشرف على طبعه: محب الدين الخطيب عليه تعليقات العلامة: عبد العزيز بن عبد الله بن باز عدد الأجزاء: 13
- 11- ابن ماجه، محمد بن يزيد القزويني (ت 273): سنن ابن ماجه، تحقيق محمد فؤاد عبد الباقي، دار الفكر، بيروت.

- 12- ابن منظور،:محمد بن مكرم بن على ابو الفضل جمال الدين ابن منظور الانصارى روى فى الافريقى (1414هـ) لسان العرب دارالصادر بيروت الطبعة الثالثة،
- 13- ابن نجيم زين العابدين بن ابراهيم بن نجيم (ت 970هـ ط 1400هـ) الاشباه والنظائر دارالكتب العلمية بيروت.
- 14- ابن حبان ، محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبَدَ، التميمي، أبو حاتم، الدارمي، البُستي (المتوفى: 354 هـ) الطبعة: الأولى 1433 هـ- 2013 م صحيح ابن حبان المسند الصحيح على التقاسيم والأنواع من غير وجود قطع في سندها ولا ثبوت جرح في ناقلها الناشر: دار ابن حزم.
- 15- ابن جزى أبو القاسم محمد بن أحمد بن جزى الكلبي الغرناطي ،القوانين الفقهية ط (1428هـ) دارالكتب العلمية بيروت.
- 16- ابن نجيم ،زين الدين بن نجيم (ت 970هـ) ط (1432هـ) البحر الرائق شرح كنز الدقائق دارالمعرفة بيروت.
- 17- ابن همام، كمال الدين محمد بن عبد الواحد السيواسى السكندرى، (ت 681هـ . 1282م) .. ط 1، 10م، فتح القدير مع الهداية (علق عليه و خرج آياته و احاديثه الشيخ عبدالرزاق المهدي)، دار الكتب العلمية، بيروت، 1415م.
- 18- أبو إسحاق الشاطبي، تحقيق سيد إبراهيم، الموافقات، دار الحديث القاهرة، ط 1، م (2000).
- 19- ابو عبدالله احمد بن حنبل، (ت. 241هـ. 855م) المستند ط 1، 20م، (شرحه و وضع فهارسه احمد محمد شاكر)، دارالحديث، القاهرة، 1416هـ. 1995م.
- 20- أبو بكر محمد بن إبراهيم بن المنذر النيسابوري (المتوفى : 319هـ) الطبعة الأولى 1425هـ/ 2004م الاجماع، المحقق : فؤاد عبد المنعم أحمد دار المسلم للنشر والتوزيع عدد الأجزاء : 1
- 21- أبو الحسن الماوردى (بدون تاريخ الطبع) الحاوى الكبير - دار النشر / دار الفكر - بيروت عدد الأجزاء / 18
- 22- أبو عبد الله محمد بن أبي بكر بن أيوب المعروف بابن قيم الجوزية (المتوفى: 751 هـ) الطبعة: الأولى، 1423 هـ إعلام الموقعين عن رب العالمين وعلق عليه وخرج أحاديثه وآثاره: أبو عبيدة مشهور بن حسن آل سلمان الناشر: دار ابن الجوزي للنشر والتوزيع، المملكة العربية السعودية عدد الأجزاء: 7
- 23- ابو عبدالله، محمد بن اسماعيل، بن ابراهيم البخارى (ت. 256هـ. 869م) صحيح البخارى. رقم الطبعه: بلا، 6م، (ضبطه و رقمه و وضع فهارسه الدكتور مصطفى اديب البغا) مؤسسه الخدمات الطباعه، بيروت، 1400 هـ. 1980م.

24- أبو داود، سليمان بن الأشعث السجستاني (ت275): سنن أبي داود، تحقيق محيي الدين عبد الحميد، دار الفكر.

25- إبراهيم انيس، المعجم الوسيط، تحقيق عبد الحليم منتصر، مكتبة الشروق الدولي مصر قاهره الطبعة الرابعة.

26- الالباني، محمد ناصر الدين ط (1417) هـ صحيح سنن ابن ماجه مكتبة المعارف الرياض ط2.

27- الالباني محمد ناصر الدين، ط (1419) هـ صحيح سنن ابوداود مكتبة المعارف الرياض ط1.

28- أحمد بن الحسين بن علي البيهقي (ت458): سنن البيهقي الكبرى، تحقيق محمد عبد القادر عطا، مكتبة دار الباز، مكة المكرمة، 1414 هـ.

29- احمد بن محمد الدردير، (ب ت) الشرح الكبير، تحقيق محمد عlish دار الفكر بيروت.

30- اصفهاني، الراغب الأصفهاني (ت425): ط (1412) هـ مفردات ألفاظ القرآن، تحقيق صفوان عدنان داوودي، دار القلم، دمشق.

31- بزدي، علاء الدين عبدالعزيز البخاري، ط (1418) هـ اصول البزدي كشف الاسرار تحقيق عبدالله محمود ومحمد عمر دارالكتب العلمية بيروت.

32- بهوتي: منصور بن يونس بن صلاح الدين بن حسن بن ادريس ط (1420) هـ كشاف القناع ط دارالكتب العربي بيروت.

33- بهوتي، منصور بن يونس بن ادريس (ت1051 هـ) ط (ب ت) شرح منتهى الارادات، دار الفكر بيروت.

34- بهوتي منصور بن يونس بن صلاح الدين بن حسن بن ادريس البهوتي الحنبلي، ط (1414) هـ مطالب أولي النهي لشرح المنتهى المعروف بشرح منتهى الإرادات (المتوفى: 1051 هـ) الناشر: عالم الكتب الطبعة الأولى،

35- تاج الدين عبد الوهاب بن تقي الدين السبكي (المتوفى: 771 هـ) طبقات الشافعية الكبرى، المحقق: د. محمود محمد الطناحي د. عبد الفتاح محمد الحلو الناشر: هجر للطباعة والنشر والتوزيع الطبعة: الثانية، 1413 هـ عدد الأجزاء: 10

36- الترمذي، محمد بن عيسى- بن سورة (ت279). سنن الترمذي، تحقيق أحمد شاكر وآخرين، دار إحياء التراث العربي، بيروت.

37- تفتازاني: سعدالدين مسعود بن عمر ط (1322) هـ التلويح على التوضيح ط1 المطبعة الاميرية.

38- جرجاني محمد بن علي ط (1416) هـ، التعريفات دارالكتب العربي بيروت.

- 39- جوهرى، اسماعيل بن حماد، ط (1399هـ) ق الصحاح تاج اللغة و صحاح العربية. ط. 2، 6م، (تحقيق احمد عبدالغفور عطا)، دارالعلم للملايين، بيروت.
- 40- حصفكى، محمد بن علي بن محمد المعروف بعلاء الدين الحصفكى الحنفى (المتوفى: 1088هـ) الدرالمختار محقق: عبد المنعم خليل إبراهيم: دار الكتب العلمية لطبعة: الأولى، 1423هـ
- 41- جلال الدين محمد بن أحمد بن محمد بن إبراهيم المحلي الشافعي (المتوفى: 864هـ) شرح العلامة جلال الدين المحلي فتوحات الوهاب بتوضيح شرح منهج الطلاب المعروف بحاشية الجمل (منهج الطلاب اختصره زكريا الأنصاري من منهاج الطالبين للنووي ثم شرحه في شرح منهج الطلاب) الناشر: دار الفكر عدد الأجزاء: 5.
- 42- جلال الدين محمد بن أحمد بن محمد بن إبراهيم المحلي الشافعي (المتوفى: 864هـ) شرح العلامة جلال الدين المحلي شرح المحلي على منهاج الطالبين في فقه مذهب الإمام الشافعي للشيخ أبي زكريا يحيى بن شرف النووي. دار الكتب العربية.
- 43- خطاب ابى عبد الله محمد بن محمد بن عبد الرحمن (ت 945هـ) ط (1329هـ) مواهب الجليل شرح مختصر الخليل مطبعة الساعادة مصر.
- 44- خرم دل: مصطفى خرمدل، تفسير فارسي نور، مكتبه الكترونيكى قلم.
- 45- خيرالدين، الزركلى، ط (1400هـ) الاعلام، دارالعلم للملايين الطبعة الخامسة.
- 46- دردير، احمد بن محمد بن احمد. (ب ت). الشرح الصغير على اقرب امساك. مصر: مكتبه دارالمعارف القاهرة.
- 47- دسوقى، محمد بن عرفة الدسوقى ط (1417هـ) حاشية الدسوقى على الشرح الصغير، تحقيق محمد شاهين، دارالكتب العلمية بيروت الطبع .
- 48- رافعى، احمد بن محمد بن على المغربى الفيومى، [ت 770هـ] ط ، (1912م) مصباح المنير فى شرح الغريب الكبير، المطبعة الاميرية مصر الطبعة الثالثة.
- 49- رازى ، زين الدين أبو عبد الله محمد بن أبي بكر بن عبد القادر الحنفى الرازى (المتوفى: 666هـ) الطبعة: الخامسة، 1420هـ / 1999م مختار الصحاح المحقق: يوسف الشيخ محمد الناشر: المكتبة العصرية - الدار النموذجية، بيروت - عدد الأجزاء: 1

50- الرملى ،شمس الدين احمد الشهير بالشافعى الصغير ط (1404هـ نهاية المحتاج الى شرح المنهاج، دارالفكر بيروت. ج 7 / 37 ،قيلوبى، احمد بن بن احمد بن سلامة ابوالعباس ،شهاب الدين ،فقيه مؤدب المصرى الشافعى،(ب ت) طبع حلب سورية.

51- سرخسى، ابوبكر محمد بن احمد بن ابى سهل،(ت 480) ط (1414هـ) ق المبسوط طبع دارالكتب العلمية بيروت .

52- سليمان بن عبد القوي بن الكريم الطوفي الصرصري، أبو الربيع، نجم الدين (المتوفى : 716هـ) الطبعة : الأولى ، 1407 هـ / 1987 م شرح مختصر الروضة المحقق : عبد الله بن عبد المحسن التركي الناشر : مؤسسة الرسالة عدد الأجزاء : 3.

53- السيوطي،الإمام جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر ط(1422هـ) الأشباه والنظائر ، في قواعد وفروع فقه الشافعية. تحقيق وتعليق : محمد المعتصم بالله البغدادي. دارالكتاب العربي. ط 5- بيروت.لبنان .

54- شافعى، محمد بن ادريس ط(1381هـ 1961م) الأم طبع مطبعة الكليات الازهرية شارع الصنادقة بالازهر- مصر.

55- شريبنى، محمد بن احمد الخطيب، (ت 977هـ: 1570م). (1415هـ) مغنى المحتاج إلى معرفة الفاظ المنهاج. ط 1، 6م، (تحقيق الشيخ على معوض و الشيخ عادل الموجود)، دارالكتب العلمية، بيروت.

56- شوكانى، محمد بن على. (ب ت) نيل الاوطار لبنان؛ دارالاحياء التراث العربى بيروت.

57- شيرازى، ابواسحاق ،ابراهيم بن على بن يوسف الفيروز آبادى،[ت 476هـ] المهذب فى فقه الامام الشافعى ط (1379) هـ ق مصطفى البابى الحلبي الطبعة الثالثة.

58- قيلوبى، احمد بن بن احمد بن سلامة ابوالعباس ،شهاب الدين ،فقيه مؤدب المصرى الشافعى،(ب ت) حاشية قليوبى طبع حلب سورية.

59- زيلعى ،عبدالله عثمان بن علي الحنفي،[ت 743هـ-] ط(1313هـ) تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق، دار الكتاب الإسلامى.

60- طبرانى، الحافظ ابى القاسم سليمان بن احمد الطبرانى،[ت360هـ] المعجم الاوسط، ط دارالحديث القاهرة الطبعة الاولى (1417هـ).

- 61- عبد الكريم بن محمد الرافعي القزويني (المتوفى: 623هـ) فتح العزيز بشرح الوجيز = الشرح الكبير [وهو شرح لكتاب الوجيز في الفقه الشافعي لأبي حامد الغزالي (المتوفى: 505 هـ)] دار الفكر.
- 62- عlish، محمد بن أحمد بن محمد (ب ت) منح الجليل شرح مختصر خليل، دار الفكر بيروت.
- 63- غزالي، أبي حامد محمد الغزالي، ط (1405) هـ المستصفى من علم الاصول المطبعة الاميرية.
- 64- عزالدين ابن عبدالسلام، ابو محمد عزالدين عبد العزيز بن عبد السلام بن ابي القاسم الدمشقي (ت 660هـ) ط (1432) هـ قواعد الاحكام في مصالح الانام، تحقيق محمود بن التلاميذ الشنقطي دارالمعارف بيروت.
- 65- فيومي، احمد بن احمد بن علي ط (1409) هـ المصباح المنير، المكتبة العلمية بيروت.
- 66- قاسم بن عبد الله بن أمير علي القونوي الرومي الحنفي (المتوفى: 978 هـ) الطبعة الأولى، (1406) أنيس الفقهاء في تعريفات الألفاظ المتداولة بين الفقهاء، تحقيق: د. أحمد بن عبد الرزاق الكبيسي الناشر: دار الوفاء – جدة عدد الأجزاء: 1
- 67- قرطبي، محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرح (ت 671): الجامع لأحكام القرآن والمبين لما تضمنه من السنة وآي الفرقان، تحقيق أحمد عبد العليم البردوني، ط. الثانية، دار الشعب، القاهرة.
- 68- قليوبى، احمد بن احمد ط (1417هـ) حاشية القليوبى على كنز الراغبين ..بيروت دار الكتب العلمية .
- 69- كاسانى، علاء الدين ابو بكر بن مسعود، (ت 587هـ . 1191م). (1402) هـ بدائع الصنائع فى ترتيب الشرايع. ط2، 7م، دار الكتاب العربى، بيروت.
- 70- لجنة مكونة من عدة علماء وفقهاء في الخلافة العثمانية ، مَجَلَّةُ الْأَحْكَامِ الْعَدْلِيَّةِ الناشر : نور محمد، كارخانه تجارتِ كتب، آرام باغ، كراتشي الطبعة :مصور عن طبعة قديمة عدد الأجزاء : 1
- 71- لجنة علماء برئاسة نظام الدين البلخي ، الفتاوى الهندية ، الناشر: دار الفكر الطبعة: الثانية، 1310 هـ عدد الأجزاء: 6
- 72- مالك بن انس بن مالك بن عامر. (1425) هـ . ق. الموطاء. امارات متحده العربى: مؤسسة الخيرية زاهد بن سلطان، ابوطلبى.
- 73- محمد بن ابى بكر ط (1415) هـ مختار الصحاح تحقيق محمود خاطر مكتبة ناشرون لبنان.
- 74- محمد قدرى باشا (المتوفى: ط (1306 هـ) مرشد الحيران إلى معرفة أحوال الإنسان الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق الطبعة: الثانية، 1308 هـ - 1891م.

- 75- محمد أمين بن محمود البخاري المعروف بأمير بادشاه الحنفي ط (1351 هـ - 1932 م) تيسير التحرير. (ناشر: مصطفى البابي الحلبي - مصر.
- 76- محمد قدری باشا (المتوفى: 1306هـ) مرشد الحيران إلى معرفة أحوال الإنسان الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية ببلاق الطبعة: الثانية، 1308 هـ - 1891 م
- 77- مسلم بن الحجاج القشيري (ت261): الصحيح، مسلم تحقيق محمد فؤاد عبد الباقي، دار إحياء التراث العربي، بيروت.
- 78- المراءودي، علاء الدين ابى الحسين بن سليمان، [ت985هـ] ط، (1400) هـ ق، الانصاف في معرفة الراجح من الخلاف داراحياء التراث العربى بيروت الطبعة الثانية.
- 79- مرغيناني، ابوالحسن على بن ابى بكر عبدالجليل الرشداني، (ت593 هـ . 1196 م). -الهداية فى شرح بداية المبتدى. رقم الطبعه بلا، 2م، بيروت: دار إحياء التراث العربى،
- 80- موصلى، عبدالله بن محمود بن مولود [ت683هـ] ط (1418) هـ الاختيار لتعليل المختار، دارالكتب العلمية بيروت.
- 81- النسائي، أحمد بن شعيب (ت303): سنن النسائي الكبرى، تحقيق عبد الفتاح أبي غدة، ط. الثانية، مكتب المطبوعات الإسلامية، حلب، 1406 هـ.
- 82- نووى، ابو زكريا يحيى بن شرف ط (1405) هـ روضة الطالبين وعمدة المفتين المكتب الاسلامى بيروت ط 2.
- 83- نووى، محى الدين ابو زكريا ط (1417) هـ، المجموع شرح المذهب دارالفكر بيروت.
- 84- نيشابورى، محمد بن عبد الله ابو عبدالله الحاكم، [ت405هـ] ط (1411) هـ المستدرک على الصحيحين، تحقيق مصطفى عبدالقادر، دارالكتب العلمية بيروت .
- 85- هيثمى، نورالدين على بن ابى بكر. (1412) هـ . ش. مجمع الزوائد و منبع الفوائد. لبنان: مكتبة دارالفكر، بيروت.
- 86- وهبه مصطفى الزحيلي، (1418). الفقه الاسلامى و ادلته. :الطبعة الرابعة دارالفكر بيروت لبنان.

بخاطر دسترسى به متن كامل اين تحقيق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af